

ОШ МАМЛЕКЕТТИК УНИВЕРСИТЕТИНИН ЖАРЧЫСЫ. ФИЛОЛОГИЯ

ВЕСТНИК ОШСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА. ФИЛОЛОГИЯ

JOURNAL OF OSH STATE UNIVERSITY. PHILOLOGY

e-ISSN: 1694-8874

№2(2)/2023, 49-56

УДК: 398.22

DOI: [10.52754/16948874_2023_2\(2\)_6](https://doi.org/10.52754/16948874_2023_2(2)_6)

**КЫРГЫЗ ЖАНА АЛТАЙ ЭПОСТОРУНДАГЫ БААТЫРГА АТ КОЮУГА
БАЙЛАНЫШТУУ МОТИВДЕРДИН САЛТТУУ БЕРИЛИШИ**

ТРАДИЦИОННОЕ ИЗЛОЖЕНИЕ МОТИВОВ, СВЯЗАННЫХ С НАРЕЧЕНИЕМ ИМЕНИ
ГЕРОЯ В КЫРГЫЗСКИХ И АЛТАЙСКИХ ЭПОСАХ

TRADITIONAL PRESENTATION OF MOTIVES ASSOCIATED WITH THE NAMING OF
THE HERO IN THE KYRGYZ AND ALTAI EPICS

Жолдошова Кимсан Жумабаевна

Жолдошова Кимсан Жумабаевна

Joldoshova Kimsan Zhumabaevna

окутуучу, Ош мамлекеттик университети

преподаватель, Ошский государственный университет

Lecturer, Osh State University

joldosheva.kimsan83a@gmail.com

КЫРГЫЗ ЖАНА АЛТАЙ ЭПОСТОРУНДАГЫ БААТЫРГА АТ КОЮУГА БАЙЛАНЫШТУУ МОТИВДЕРДИН САЛТТУУ БЕРИЛИШИ

Аннотация

Макалада кыргыз жана алтай эпосторундагы баатырга ат коюуга байланыштуу мотивдердин салттуу берилиши иликтөөгө алынды. Кыргыз жана алтай элдери түбү тектеш элдер болуу менен бирге маданий жана адабий жалпылыктарга да ээ. Бул айрыкча эки элдин эпосторунан ачык көрүнөт. Кыргыз жана алтай эпосторунун тутумундагы баласыздык, ата-эненин түшүнө аян берүү менен баатырдын укмуштуу болуп төрөлүшү, ат коюу, өтө тез өсүп, күчтүү болуп эрезеге жетиши, укмуштуу эрдиктерди көрсөтүшү сыяктуу мотивдер аталган эки элдин эпосторундагы салттуу көрүнүштөрдөн болуп саналат. Изилдөөдө кыргыз жана алтай элдеринин элдик оозеки чыгармачылыгындагы орток эпикалык чыгармаларына басым жасалып каралып, алардын эпосторундагы баатырга ат коюуга байланыштуу орток жана архаикалык мотивдерге азыркы көз караштан туруп мүнөздөмө берилип, айрым көз караштар, пикирлер салыштырылып талдоо жүргүзүлдү. Эки элдин эпосторунун арасындагы байланыш, типтүү белги-касиеттер, окшоштуктар жана айырмачылыктар аныкталып каралды.

Ачык сөздөр: Кыргыз жана алтай фольклору, тектештик, жанрлар, орток сюжет, архаикалык мотивдер, салттуулук, образ, сюжет.

ТРАДИЦИОННОЕ ИЗЛОЖЕНИЕ МОТИВОВ, СВЯЗАННЫХ С НАРЕЧЕНИЕМ ИМЕНИ ГЕРОЯ В КЫРГЫЗСКИХ И АЛТАЙСКИХ ЭПОСАХ

Аннотация

В статье исследуется традиционное изложение мотивов, связанных с именем наречением богатырей в кыргызских и алтайских эпосах. Кыргызские и алтайские народы являются родственными народами, но также имеют культурные и литературные общие черты. Особенно это проявляется в эпосах двух народов. Такие мотивы, как бездетность в системе кыргызских и алтайских эпосов, чудесное рождение героя откровением в снах родителей, именование, очень быстрое взросление, взросление сильным, проявление необыкновенных подвигов, являются традиционными явлениями в эпосах этих двух народов. В исследовании рассматриваются общие эпические произведения кыргызского и алтайского фольклора, охарактеризованы общие и архаические мотивы, связанные с именованием героев в их эпосах с современной точки зрения, сопоставлены и проанализированы некоторые взгляды и мнения. Выявлены связи, типичные черты, сходства и различия между эпосами двух народов.

Ключевые слова: кыргызский и алтайский фольклор, сходство, жанры, общий сюжет, архаические мотивы, традиция, образ, сюжет.

TRADITIONAL PRESENTATION OF MOTIVES ASSOCIATED WITH THE NAMING OF THE HERO IN THE KYRGYZ AND ALTAI EPICS

Abstract

The article examines the traditional exposition of motifs associated with the names of heroes in the Kyrgyz and Altai epics. Kyrgyz and Altai peoples are related peoples, but also have cultural and literary commonalities. This is especially evident in the epics two peoples. Such motives, as statelessness in the system of Kyrgyz and Altai epics, the miraculous birth of a hero, the revelation in the dreams of parents, naming, very fast adulthood, the growth of strong, the manifestation of unusual epics, the appearance of extraordinary tales. The study focuses on common epic works of Kyrgyz and Altai folklore, characterizes common and archaic motifs associated with the naming of heroes in their epics from a modern point of view, and compares and analyzes some views and opinions. The connections, typical features, similarities and differences between the epics of the peoples were identified.

Keywords: Kyrgyz and Altai folklore, similarity, genre, general plot, archaic motifs, tradition, image, plot.

Киришүү

Жашоодо адам баласы өз өмүрүнүн канча экенин билбеген сыяктуу эле, ал жарык дүйнөгө келгенден кийин өзүнө кандай ысым алууну да өзү чечпейт. Ошондуктан көпчүлүк элдерде, анын ичинде кыргыз элинде да биздин ата-бабаларыбызда да бул социалдык акт болуп саналат. Ал нерсе сөздүн кереметтүү күчүнө ишенүүгө негизделген. Окумуштуулардын пикири боюнча, бул алгачкы коомдун адамдарынын сөздүн, тыбыштардын топтому эмес материалдык нерсе катары кабылдагандыгы менен түшүндүрүлөт. Ал эми архаикалык салтта болсо адам баласына коюла турган ысым жогорку күчтөргө тиешеси бар бирөө тарабынан берилгендиги менен белгилүү болот. Байыркы түрктөрдө бала төрөлгөндө ага ат коёрдон мурун анын жынысын тергеп аташкан. Түрктөрдө бала төрөлгөндө анын жынысын аябай, уул төрөлсө – бөрү, кыз төрөлсө – түлкү деп аташса, ушул эле салт кыргыздарда да кездешет (Абдимиталип уулу, 2022, б. 131; Мурзакметов, 2005, б. 22).

Негизинен балага ат коюу - бала төрөлгөндөн кийинки аткарыла турган жооптуу иш - чаралардын бири болуп эсептелинет. Адатта балага ысымды аксакал киши же өз атасы коюп келген. XX кылымдын башында балага ат коюуга байланыштуу мындай тарыхый бир маалымат жазылып калган. Алгач балага ат коюнун алдынан союш союлуп, ал үйгө коноктор чакырылат. Келген коноктор тамак жеп бүткөндөн кийин, атайын калтырылган жото жиликти жана баланы төрдө отурган аксакалга алып келишет. Андан соң аксакал жиликтин этин туурап, отургандардын баарына ооз тийгизет жана балага ат коёт. Кыргыздар балдардын атын жакшы тилек менен байланыштырууга аракет кылып келишкен. Алар балага коюлган ат анын келечектеги жашоо, турмуш, тагдырына таасир берерине ишенишкен.

Изилдөөнүн материалдары жана методдору

Макаланын объектиси катары кыргыз жана алтай эпосторундагы баатырга ат коюуга байланыштуу мотивдердин салттуу берилишине байланышкан айрым бир актуалдуу маселелер, көз караштар, изилдөөлөр тандалып алынды. В. М. Жирмунский, Р. З. Кыдырбаева, М. Мамыров, А. К. Мурзакметов сыяктуу окумуштуулардын эмгектерине таянуу менен иликтөө алып барылды. Изилдөө анализ, салыштыруу, типтештирүү, сыпаттоо жана тектештирүү методдоруна негизделет.

Элдик ишенимдерде белгилүү болгондой эле байыркы доорлордо балага ат коюуда ал төрөлгөн мезгилдеги болуп жаткан кандайдыр бир окуялар, жыл мезгили, жаратылыштагы аба ырайы да эске алынгандыгы байкалат. Маселен, “Курманбек” эпосундагы башкы каарман болгон баатыр Курманбектин тагдыры өзүнүн атына окшош болуп, ал өмүрүн, жанын эли, жери үчүн курман кылган баатыр болсо, “Манас” эпосундагы Көкөтөй хан уулуна Бокмурун деген атты балага жаман ат койсо атты уккан адам ирээңжип, көз тийбейт, назар түшпөйт, аман жүрөт деген элдик ырым-жырымга байланыштуу койгон. Ал эми кыргыз жана алтай элдеринин эпосторунда балага ат коюу боюнча мындай маалыматтар, көз караштар арбын кездешет.

Натыйжалар жана талкуулар

Эпостордогу баатыр болуучу балага ат коюу - эпостогу салттуу сюжеттик формулалардын өзүнчө бир түрү болуп эсептелинет. “Наречение имени играет весьма существенную роль в эпической биографии героя богатырской сказки как магическое благословление предсказание его будущего героического пути” (Жирмунский, 1974, б. 229), -

деп В. М. Жирмунский көрсөткөндөй, эпостогу баатырдын аты да затына шай келүүсү менен анын образын толуктап турары анык. Ошентип эпикалык каармандын ата -энесинин жана элдин тилегин көксөп, зарлаган максатын ишке ашыруучу баатыр бала болуп төрөлүшү, ага ат коюу, эр жетүүсү адаттан тыш укмуштуу мотивдер менен коштолуусу эпикалык планда табигый нерсе. Бул жөнүндө Р. Сарыпбеков: “Элдин түшүнүгүндө улуу миссия үчүн атайы төрөлгөн адам катардагы эле бирөө эмес, кандайдыр адаттагыдан тышкары болууга тийиш. Мындай адаттан тышкаркы укмуштуулук, өзгөчөлүк алдын ала сезилип турууга тийиш. Ошондуктан анын бойго бүтүү, төрөлүү, эр жетүү процессине кеңири көңүл бөлүнөт”, - деп жазат (Сарыпбеков, 1987, б. 39).

Ал эми окумуштуу А. К. Мурзакметов балага ат коюу тууралуу элдик ишенимдерге байланыштырып: “Балага молдону же айылдагы аксакалдардын бирин чакыртып келип, кулагына азан айттырышкан. Андан кийин бөбөккө ат коюлган. Баланын жарык дүйнөгө келгенден кийинки алгачкы алган белеги – анын ысымы. Бул биринчи энчиде (атта) ата – эненин чексиз үмүмтү, баладан күткөн келечек максаты жатат. Адамдын турмушунда анын ысымы зор мааниге ээ. Жасалган бардык жакшы же жаман иштерде адамдын аты аталат. ошондуктан кыргыздар “Жаманатты (жаман аттуу) болгондон кудай сактасын” деп тилешет. Балдарга тарбия берүүдө да “биздин атыбызга наалат келтирбе, жаманатты кылба” деп эскертишсе, баласыздар болсо “атым өчүп калат” деп тынчсызданышкан. Атка өзгөчө маани берүү тилибиздеги “Атың чыкпаса, жер өрттө” деген макалдан таасын байкалат. Кыргыздардын ат коюуга өтө жоопкерчиликтүү карашкандыгын “Манастагы” мисалдар да толук далилдей алат. Бай Жакып элүүдөн өткөндө уулдуу болуп, той берип, чогулган элден баласына ат коюп берүүнү өтүнгөндө, аксакалдар узакка чейин ылайыктуу ысым таба албай кыйналып туруп калышат. Бул кырдаал эпосто:

Ат коюңар деп айтып,
Аксакал Жакып кеп айтып,
Көптүн келди кашына,
Ат асмандан дечү эле,
Жакшы ат коёр бекен деп,
Көзүн салып бай Жакып

Аяк менен башына, - деп берилет. Мындагы “Ат асмандан дечү эле” деген саптан кыргыздардын адамдын ысымын Теңирдин ыйык белеги катары кабылдашканын көрөбүз. Бабаларыбыз адам төрөлгөндө асманда анын жылдызы кошо төрөлөт деп ишенишкен. Эпосто чогулган элге ак күлөлү дубана жардамга келип, ал балага Манас деп ат коёт. Байыркы түрк урууларында балага атты айыл же уруу аксакалдары коюшкан. Кийин араб маданияты тараганда бул ишти дербиш, календер, дубана, молдолор колго алган. Жогорудагы факт да муну тастыктап турат”, - деген пикирин билдирген (Мурзакметов, 2005, б. 24-25). Жогорудагы пикирлердин бардыгы балага ат коюу анын кийинки тагдырына байланыштуу болуп, кайсы бир деңгээлде анын өмүрүн мүнөздөөчү, прогноздоочу мааниге ээ экендигин көрсөтүп турат жана фольклордук чыгармачылыкта өз изин калтырган десек болот.

Кыргыз эпосторундагыдай эле каарманга ат коюуга байланышкан эпикалык мотив казак фольклорундагы “Көзүйкө менен Баян” эпосунда да кездешет, бешик тойдо уулга эл арасынан чыккан жүз жаштагы Ак - Сагал, кызга кемпир ат коёт. Бул баатырдык - архаикалык чыгармалар болуп эсептелген алтай, шор эпосторундагы (“Алтын - Тойчи”, “Алтын - Бизе”,

“Алтын - Сом”) бала чоңойгондон кийин колуна айран алып, талаага чыгып, өзүнө ат коюп берүүчү адам издегенге окшош, адатта карыя адам келип, баатырга ат коюп, айранын ичет, же болбосо баатыр менен анын минүүчү аты экөө бири - бирине ат коюшкан мотивдерге салыштырганда бир кыйла кийин пайда болгон десек жаңылышпайбыз.

Ал эми кыргыз эпостору “Эр Төштүк”, “Жоодарбешимде” да балага ат коюуда капысынан пайда болгон аксакалдын ысым бериши орун алган (Эр Төштүк, 1996; Жоодарбешим, 1997). Бул мотивдин түрк - монгол элдеринин эпикалык чыгармаларында орток экендигин боюнча Р. З. Кыдырбаеванын төмөнкүчө пикирине кошулуу менен тастыктоого болот: “Бул жагдайда дубананын образынын ачык трансформациясы байкалат. Кыргыз эпосторундагы турмуш тажырыйбасы менен акылмандыкка жеткен карыянын образы экинчи планга сүрүлгөн. Эпос үчүн жаңы болгон мусулмандашкан мотивдер келип чыккан. Мында дубананын образы баатырдын жердеги жашоосун аныктоо үчүн жогортон жөнөтүлгөн ыйык карыянын образы катары кабылданат. Мисалдан исламга чейинки байыркы өзөк мотив кийинки тарыхый этаптарда башка идеялык мотивдердин нугунда кайрадан ойлонулуп иштелип чыккандыгын бекем ынаным менен байкоого болот” (Кыдырбаева, 1996, б. 190). Мында окумуштуу алгач аксакал катары берилген образ кийинки мезгилдерде эл турмушуна келип кирген ислам дининин таасири менен дубананын образына айлангандыгын белгилейт.

Элдик эпостордо балага ат коюу туруктуу сюжеттик бөлүк катары калыптанган. Кайсы гана эпосту албайлы ата - эненин, эл - журттун тилеги менен дүйнөгө келген башкы каарманга ат коюуга өзгөчө көңүл бөлүнгөнүн байкоого болот. Анткени ат, ысым адамдын тагдырын аныктоочу мааниге ээ деп билишкен. “Эр Төштүктөгү” Төштүк деген ысым төшү түктүү, баатыр дегенден келип чыккан деген түшүнүк да бар.

Кыргыз жана алтай эпосторундагы болочоктогу баатыр балага ат коюу өзүнчө бөтөнчөлүктөргө ээ. Алсак, көп убакытка чейин баланын ысымсыз болуп жүрүшү, качан гана ал тестиер болгондо капыстан пайда болгон аксакал тарабынан ат коюлушу “Эр Төштүк” эпосунун В. В. Радлов жазып алган нускасы менен алтай эпосторунда бирдейликте келет.

Баатыр болуучу балага ат коюу мотивине манасчы Жусуп Мамайдын вариантынан мисал келтирсек, Төштүктү энеси эки жыл боюнда көтөрөт, төрөй албай кыйналып жүргөндө элине кеңеш салган Элеманга ак чач аял жолугуп, кардын жарып албасаң балаң мерт табат дейт. Анын айтканын аткармакчы болгондо бала курсактан сүйлөп, элге кудайы берүүсүн айтат. Бала чоң төрөлүп, оозантканда алты карын майды бир жеп оозанат, жети күндө басып, атасы менен эл аралайт. Анын атын койгондо төшү түктүү төрөлгөндүгү эске алынып Төштүк коюлат. Изилдөөчү М. Мамыровдун пикири боюнча Төштүк деген ысым жердин күчтүү теңири, жер ээси деген көөнө ишенимди түюндүргөн мааниден келип чыккан. Окумуштуунун ою боюнча: “Төшү түктүү жер урсун” деген айтым кыргыз эпосунда белгисиз кездерде Төштүк урсун дегенди билдирген (Мамыров, 1986, б. 59-62). Кандай болгондо да бул гипотеза эпикалык каарман Төштүктүн архаикалуу башатын көрсөтүп турганы ачык. Баланын түктүү болуп төрөлүшү “Огуз - намедеги” башкы баатырдын түктүү төрөлүүсүнө окшош, мында эпостордогу каармандардын тотемдик генеологиясы, башкача айтканда адам өзүн жан - жаныбарлардан бөлүп карай электеги көөнө түшүнүгүнүн чагылуусу экендиги байкалат.

Ал эми “Эр Төштүктүн” казак жана татар версияларында Төштүктүн (Төстік, Түшлүк) энесинин кош бойлуу кезинде төштүн этине талгак болуусу бар, ошондуктан балага Төштүк деп ат коюлат. “Эр Төштүк” эпосундагы баатыр болуучу баланын укмуштуу төрөлүүсү

Саякбай Каралаевде: “Кара башыл көк койдон самсаалай тартып ирик тууду, Эр Төштүктү энеси таманы менен тик тууду”, - деп берилет. Эпостун акырында Төштүк эл - жерине кайтып келгенде жети жылы боюндагы баланы көтөрүп, баатырдын жолун карап жүргөн кереметтүү Кенжеке эркек бала төрөйт, атын Жолоочу коёт, аны менен бир мезгилде эле төрт түлүк малдын кугу болгон чаар инген ботолоп, кара бээ кулундайт (Эр Төштүк, 1996, б. 72).

Биз иликтөөгө алган эпостордо элдик оозеки чыгармачылыктын элдик ырлар, кошоктор, макал - лакаптар сыяктуу бир нече жанрлары бири - бирине аралашып, айкалышып учурайт. Маселен кошоктордон, керээз, арман ырларынан тартып санат - насыяттарга, макал - лакаптарга, жөө жомоктордун түрлөрүнөн тартып уламыш, мифтерге чейин эпостон табууга болот. Бирок, эпосторубуз ар түркүн жанрдагы чыгармалардын жыйнагы, көптөгөн маалыматтардын жөнөкөй топтолушу эмес. Бардык окуяларды бириктирип, байланыштырып турган башкы нерсе - баатырдын өмүр жолу жана баатырдык иштери. Анда элибиздин жашоо - турмушун, үрп - адатын чагылдырган окуялар арбын кездешет.

Төштүк баатырдын төрөлүшүнөн мурун перзент тилеген Элеман менен байбичеси жерлерге сыйынып, курмандык чалат. Бул эпостун дээрлик бардык варианттарында эскертилип айтылат. Перзентке зар болуп, көпкө бала көрбөгөн жубайлардын баатыр болуучу перзенттүү болушу жана ага арнап той бериши эпостордогу туруктуу кездешкен окуялардан болуп саналат. Бул окуяга байланыштуу жаңы төрөлгөн балага ат коюу, ага арнап той берүү салты кенен сүрөттөлгөн.

Эпостогу көөнө ишенимдер анын сюжеттик компоненттеринен болуп, чакан сюжеттик мотивдерден турат. Алсак, каарманга ат коюу мотиви бир нече бөлүктөргө ажырайт. Мисалы, бул алтай эпосторунда:

1. башкы каарман баланын эсине киргенче ысымсыз жүрүшү;
2. баланын энесине кайрылып, анын кеңеши менен колуна айран куйган идишти алып талаага чыгып ага ат коюп берүүчү кишини издеши;
3. баланын ачуу кыйкырыгынан соң кайыбынан пайда болгон аксакалдын ага ат коюп бериши, колундагы айрандан даам татышы ж.б. (Кыдырбаева, 1996, б. 5).

Ал эми алтай элинин “Алып - Манаш” эпосунда баатырдын төрөлүшү, эрезеге жетиши кыска берилет:

Журтка артар уул бүткени
Кызарып агар каны жок,
Кыйылып өлөр тыны жок,
Коо кырлаң тумчукту,
Кош аркадый кабакту,
Жарын бойдо жапшары жок,
Омырткада үйези жок,
Эки жаак кан - кызыл,
Эки көзи от - жалбыштый,
Ак - боро атка минген
Алып - Манаш баатыр болды (Алтай кай чөрчөктөр, 1985, б. 8).

Келтирилген мисалдагы “кызарып агар каны жок, кыйылып өлөр тыны жок” деген айтым баатырдын өлбөстүгүнөн кабар берип, жөнөкөй пенделерден анын артыкчылыгын көрсөтүп турат жана алтай, кыргыз эпосторунда туруктуу кездешүүчү портреттик мүнөздөмөлөрдөгү баатырды сыпаттоо ыкмасы болуп саналат. Ал эми баатыр менен бир катарда ар дайым минген атынын айтылышы көчмөн цивилизацияда жашаган элдердеги салттуу көрүнүш. Баатырды минген буудан атсыз элестетүүгө мүмкүн эмес. “Маадай - Кара” эпосунда башкы каарман Кара - Кула атты мингенде өзүн ишенимдүү сезип максатын жүзөгө ашырууга багыт алат.

“Маадай - Кара” эпосу алтай эпосторунун ичинен көлөмү боюнча эң үлкөнү болуп 7738 ыр саптарынан турат. Эпостун сюжеттик мотивдери башка алтай эпосторунда учурайт. Алсак, кары ата - энеден баатыр баланын туулушу (“Ак - Тайчи”, “Сай - Солоң”); каармандын жаш бала кезинде тыштан жоо келип кол салышы (“Кан - Пүдей”); каарманга аксакал, карыянын же байбиченин ат коюшу (“Ай - Каан” ж.б.); баатырдын алыскы жолго чыгуусу жана тоскоолдуктарды жеңип эрдиктерди көрсөтүшү, үйүнө тастаракай кейпинде келип колуктусун сыноосу (“Темир - Санаа”, “Токтобай - Мерген”) ж.б. “Маадай - Каранын” экинчи бөлүгүндө Көгүдөй - Мерген тууралуу баяндалып, андагы баатырдын кандын кызына күйөө болууга аракеттенип жаткан жигиттер менен түрдүү мелдештерде жарышканы учурайт. Маселен, “Когутэйде”, “Малчы – Мергенде” да болочок кайнатанын татаал тапшырмаларын аткаруу мотиви кездешет. Булардын баары “Маадай –Каранын” эпикалык чыгарма катары салттуу сюжетке ээ экендигин көрсөтүп турат.

Корутунду

Жыйынтыктап айтканда, тектеш элдердин эпикалык чыгармаларында, анын арасында биз изилдөө объектиси катары алган кыргыз жана алтай элдеринин эпосторунда каарманга ат коюу сюжеттик мотиви да типологиялык окшоштукта берилет. Мында башкы каарман алгач тестиер болгуча ысымсыз жүрөт (“Эр Төштүктүн” В. В. Радлов жазып алган вариантында, алтай эпосторунда) кийин энесинин эскертүүсү менен атасы эл чакырып той берип баласына ат коюп берүүнү элден өтүнөт. Каралып жаткан эпостордо аксакалдын балага ат коюусу туруктуу сакталган мотив болуп саналат. Колдоочулук кызматты аткарган аксакал, кийинчерээк трансформацияга учурап дербиш жана башка образда келген көөнө кейипкер карыянын катышуусу бул мотивдердеги салттуу, туруктуу көрүнүш экендиги анык. Жогоруда аталган мотивдер келтирилген мисалдардан даана көрүнүп тургандай эпостордун алгачкы жаралышынан тартып эле жашап келе жаткан, узак убакыттардын сыноосунан өтүп, туруктуу, салттуу сюжеттик формулага айланган көрүнүш болуп саналат.

Адабияттар:

Абдимиталип уулу Н. (2022). Обычай, связанные с рождением ребенка у средневековых караханидов и современных кыргызов. *Вестник Ошского государственного университета*, (3), 126-132. DOI: https://doi.org/10.52754/16947452_2022_3_126. EDN: DUMQTV.

Алтай кай чөрчөктөр. (1985). т. 1. Сост. Н.У.Улагашев. Туулуу-Алтай.

Акмолдоева, Ш.Б. (2003). *Манас ааламы*. Бишкек: Илим.

Жирмунский, В. М. (1974). *Тюркский героический эпос*. Ленинград: Наука.

Жоодарбешим. (1997). Эпос. “Эл адабияты” сериясы, т. 3. Бишкек: Шам.

Кыдырбаева, Р.З. (1996). *Эпос “Манас”. Генезис. Поэтика. Сказительство*. Бишкек: Шам.

Мамыров, М. (1986). *Адабият башаты*. Фрунзе: Илим.

Мурзакметов, А.К. (2005). *Кыргыз ырым-жырымдары*. Ош.

Сарыпбеков, Р. (1987). *“Манас” эпосундагы баатырдык мотивдердин эволюциясы*. Фрунзе: Илим.

Эр Төштүк. (1996). *“Эл адабияты сериясы”*. II т. – Бишкек: Шам.